

Богдан Зек (Bohdan Zek)

Wschodnioeuropejski Narodowy Uniwersytet im. Lesi Ukrainki w Łucku

Радянське підпілля в Луцьку у 1941–1944 рр.

Історія радянського підпілля в Луцьку доволі активно використовувалася в ідеологічній машині СРСР через представлення героїчних образів комуністів і комсомольців. Проте з крахом тоталітарної держави виявилось, що про нього не збереглося достовірних джерел або ж вони так і не були введені до наукового обігу через гриф секретності. У зв'язку з цим виникло дуже багато версій і так званих альтернативних історій радянського підпілля Луцька, які також не характеризувалися хорошою джерельною базою. Ідеологічні міфи залишили після себе лише так звану білу пляму в історії. Це створює багато протиріч у середовищі не тільки міського соціуму, заважає формуванню політики пам'яті, завдає шкоди навіть гуманітарній безпеці держави, що особливо гостро відчувається на даний час.

Відповідно до радянсько-німецьких договорів 1939 р. Волинське воєводство Другої Речі Посполитої увійшло до складу Української РСР. Колишнє воєводське місто Луцьк стало центром нового адміністративного утворення – Волинської області. На теренах західноукраїнських земель розпочався так званий процес «радянізації», який був перерваний початком німецько-радянської війни 22 червня 1941 р. У цей день місто зазнало бомбардувань літаками люфтваффе¹. Як наслідок – спалахнули пожежі, найбільших руйнувань зазнала центральна частина – вулиці Болеслава Хороброго і Ягеллонська (нині проспект Волі і вулиця Винниченка)². З ладу були виведені

¹ Західне Полісся: історія та культура: монографія / [Г. В. Бондаренко, О. Н. Гаврилюк, А. А. Дмитренко та ін.]. – Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2012. – С. 458–459.

² Пуцук І. А. Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938–1944 років. Луцький район і м. Луцьк / І. А. Пуцук. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – С. 381.

системи зв'язку, водопостачання, електроосвітлення. Місцеві радянські і партійні органи не встигли провести евакуацію³. У такій ситуації 23 червня співробітники НКВС і НКДБ розстріляли в'язнів Луцької тюрми, в результаті чого загинуло від 1000⁴ до понад 2000 тисяч осіб⁵. Окрім засуджених за кримінальними статтями, серед них було багато політичних в'язнів – членів ОУН і тих, хто лише перебував під слідством. Вже у другій половині дня 25 червня Луцьк зайняли війська вермахту⁶. Попри це, згідно слів протоієрея Л. Долинського, Червона армія після свого відходу ще впродовж 10 днів обстрілювала місто ночами з ківерцівських лісів⁷. Загалом у результаті бойових дій першого місяця війни було знищено близько 60 % будівель та об'єктів інфраструктури Луцька⁸.

Через відсутність евакуації і дуже швидке просування німецьких військ у місті залишалося багато працівників силових органів, партійних і державних структур, із яких можна було сформувати ядро майбутнього підпілля. Проте короткий термін існування радянської влади разом із багатьма деструктивними процесами, які відбулися за цей час, породили антипатію до більшовицького режиму. Ще більше вона посилювалася після кривавих розправ над в'язнями волинських тюрем у перші дні війни. Власне, й сама етнічна структура міста також не була сприятливою для розгортання комуністичного підпілля. Станом на 30 серпня 1941 р. в Луцьку було зареєстровано 37 421 житель. З них 17 823 євреї, 11 048 поляків, 5 917 українців, 1 795 росіян і 838 представників інших національностей⁹. Єврейська громада міста була позбавлена фактично всіх прав і згодом була взагалі знищена; українці та поляки, які були не задоволені більшовицькою владою, мали власні організації спротиву, тому

³ Михайлюк О. Г. Історія Луцька / О. Г. Михайлюк, І. В. Кічий. – Львів: Світ, 1991. – С. 125.

⁴ Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз у 2-х кн. Кн. 2 / І. Г. Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – С. 271–274.

⁵ Данилюк В. О. Вірити занадто боляче... Волинь: Хроніка подій 1939–1944. Художньо-документальна повість / В. О. Данилюк. – Луцьк: Ініціал, 1995. – С. 100–101.

⁶ Історія міст і сіл Української РСР в 26 т. Волинська область / [Клімаш І. С., Алексеева Н. Л., Вербівська А. І. та ін.]. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1970. – С. 72.

⁷ Долинський Л. Похорон у Луцьку / Л. Долинський // Літопис Волині. – 1953. – № 1. – С. 72.

⁸ Державний архів Волинської області (далі ДАВО), ф. р – 1, оп. 1, спр. 312, арк. 29.

⁹ ДАВО, ф. р – 1, оп. 1, спр. 413, арк. 416.

радянські підпільники могли опиратися на порівняно нечисельну російську громаду.

На даний час відомо, що через паніку перших днів війни організація підпілля у Волинській, Рівненській та інших західних областях Української РСР зазнала невдачі¹⁰. Усупереч цього, згідно з офіційною версією, яка була затверджена компартією, радянське підпілля Луцька з'явилося фактично відразу після окупації міста. Його організаторами стали кандидат в члени КПРС Віктор Ізмайлов¹¹ і комсомолка Прасков'я Савельєва¹², яка до війни працювала у Волинському обласному банку в Луцьку¹³. На початку підпільники, влаштувавшись на роботу до «Українського допомогового комітету», брали участь у звільненні військовополонених. Окрім того, їм також допомагали із документами, влаштовували на роботу, шукали житло, а бажаючих направляли у партизанські загони¹⁴.

Особливо активно радянські підпільники почали діяти улітку 1943 р., коли налагодили зв'язок із партизанським загоном спеціального призначення М. Прокопюка «Мисливці», до якого вступило ряд жителів міста. Після того, як оунівці 7 липня 1943 р. вбили В. Ізмайлова в районі Ківерців, підпільну групу очолила П. Савельєва. Отримавши інформацію, що на залізничній станції Луцька знаходяться німецькі секретні хімічні снаряди, підпільникам вдалося викрасти один із них. Його доставили у партизанський загін спеціального призначення «Переможці», який очолював Д. Медведєв, а звітти через лінію фронту у Москву¹⁵. Певною мірою про це розповідає і фото опубліковане у монографії А. Кентія і В. Лозицького¹⁶ зроблене на Волині у 1943 р. На ньому Д. Медведєв і командир Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання О. Федоров тримають у руках новий

¹⁰ Патриляк І. К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – С. 220.

¹¹ Луцьку 900 років. Збірник документів і матеріалів / [Упоряд. В. Наконечний, Н. О. Болдирєва, Н. В. Галій та ін.]. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 143.

¹² Волинь радянська (1939 – 1964 рр.). Збірник документів і матеріалів. Ч. 3 / [Упоряд. В. О. Замлинський, І. В. Колесник, Л. М. Мінаєва та ін.]. – Львів: «Каменярь», 1971. – С. 144.

¹³ Волинський краєзнавчий музей (далі ВКМ), ф. Книги, документи, фото (далі КДФ), інв. № 5888. Довідка про роботу в банку П. Савельєвої, 1 арк.

¹⁴ Михайлюк О. Г. Історія Луцька. – С. 128.

¹⁵ Луцьку 900 років. – С. 145–146.

¹⁶ Кентій А. Радянські партизани 1941–1944: світло й тіні / А. Кентій, В. Лозицький. – Житомир: ОП «Житомирська обдрукярня», 2010. – С. 9.

німецький снаряд. Що ж стосується групи П. Савельєвої, то у грудні 1943 р. вона була викрита, а її членів заарештувало гестапо. Вважалося, що Савельєва була живцем спалена на вогнищі. Від рук гестапо загинули також інші члени групи: М. Дунаєва, П. Калінкін, Ф. Головань, Г. Таран, П. Ботвінкін (Болдирєв) і М. Колощенко¹⁷.

На противагу цьому, у період незалежності були опубліковані свідчення розвідниці ОУН Н. Петрук (Омельчук) – «Грізної», які абсолютно заперечували офіційну радянську версію про луцьке підпілля. За її словами, у травні 1943 р. упівці придбали у німців секретні снаряди, які виміняли в радянських партизан на 3 підводи з кулеметами. Більше того, Омельчук стверджувала, що П. Савельєва виїхала за кордон з німецьким офіцером і вона навіть спілкувалась у США з її сином¹⁸. Попри те, що озвучені факти викликали гострі дискусії, вони так і не були ані доведені, ані спростовані.

Частково проливають світло на цю проблему матеріали післявоєнних слідчих справ, фігурантами яких були учасники луцького підпілля. Вони підтверджують той факт, що в жовтні 1941 р. окремі представники групи брали участь у переписі полонених українців, яких мали звільнити з луцького табору¹⁹. Завдяки підпільникам німці звільняли і кадрових офіцерів Червоної армії російської національності, які успішно видавали себе за українців²⁰. У числі таких був Олексій Абалмасов – начальник паспортного відділення міліції Луцька у 1939–1941 рр.²¹, П. Ботвінкін, М. Колощенко, льотчик М. Пономарьов і десятки інших. Полонених намагалися забезпечити житлом, роботою, допомагали і з документами. Дуже часто вони жили під чужими іменами²². Про організацію і діяльність луцького підпілля в 1941–1942 рр. відомо дуже мало. Згідно зі свідченнями, у 1942 р. члену групи – Наталії Косяченко – вдалося встановити зв'язок із командиром партизанського загону Д. Медведєвим²³.

¹⁷ Михайлюк О. Г. Історія Луцька. – С. 129.

¹⁸ Данилюк В. Зв'язкова / В. Данилюк // Молода Волинь. – 1992. – 6 березня. – С. 7.

¹⁹ Архів Управління Служби Безпеки України у Волинській області (далі Архів УСБУ у Волинській обл.). – ФП. – Спр. 431. Сельковська-Бульєнко Н. А. і Сельковський Т. І. у 2 т. Т. 1, арк. 57 зв.

²⁰ ВКМ. – ф. Допоміжних матеріалів (далі ДМ), інв. № 27911. Спогади Унрау Віктора Георгієвича – учасника луцького антифашистського підпілля про роки Великої Вітчизняної війни, арк. 15 – 16.

²¹ Архів УСБУ у Волинській обл. – ФП. – Спр. 431, т. 1, арк. 14 – 15 зв.

²² Луцьку 900 років. – С. 144–145.

²³ Архів УСБУ у Волинській обл., т. 1, арк. 89 зв.

Підпільники працювали в органах окупаційної влади і могли надавати цінну інформацію про стан справ в місті. Улітку 1943 р. група встановила зв'язок із партизанським загonom спецпризначення М. Прокопюка, який дислокувався у лісах поблизу урочища Лопатень²⁴ (Ківерцівський район). Підпільники, а особливо колишні міліціонери, почали вступати до його лав²⁵. У ролі розвідника Прокопюка в Луцьку виступав О. Абалмасов²⁶. Окрім збору інформації, на нього покладалися завдання диверсійного характеру, зокрема, підірвати приміщення гебітскомісаріату²⁷. Вочевидь, йому так і не вдалося цього зробити.

Варто відзначити, що підпільники доволі негативно характеризували особисті якості Абалмасова. Згідно зі свідченнями, він влаштував вечірки на гроші Прокопюка, адресовані луцькій групі²⁸. Окрім пияцтва, Абалмасова також критикували за зв'язки з жінками²⁹, що, на думку багатьох, призвело до викриття луцького підпілля органами СД. Так, 22–23 грудня 1943 р. німці арештували П. Савельєву, М. Дунаєву, П. Ботвінкіна (Болдирєва), М. Харламова, В. Унрау, Ф. Голованя, О. Ткаченка, М. Колощенка та інших³⁰. Загалом близько 32 осіб³¹. Очевидці вказаних подій стверджували, що на конспіративні квартири німцям вказала коханка Абалмасова, який так і не був заарештований. На співпрацю із СД пішли також М. Харламов і М. Колощенко³². У результаті було страчено близько 25 підпільників, серед них П. Савельєва і М. Дунаєва. Після розстрілу їхні тіла були облиті бензином і спалені³³. Свідчення очевидців підтверджуються іншими даними, згідно з якими 12–13 січня 1944 р. у луцькій тюрмі було розстріляно 315 чоловік, тіла облиті бензином і також спалені³⁴.

У своїх спогадах учасники луцького підпілля жодним словом не згадували про те, що П. Савельєву спалили живцем і що перед стратою вона залишила напис на стіні тюремної камери:

²⁴ Там само, арк. 164.

²⁵ Там само, т. 2, арк. 69.

²⁶ Там само, т. 1, арк. 164.

²⁷ Там само, арк. 89 зв.

²⁸ Там само, арк. 196 зв.

²⁹ Там само, арк. 89 зв.

³⁰ Там само, арк. 37.

³¹ Там само, арк. 140 зв.

³² Там само, арк. 38 – 39.

³³ Там само, арк. 65 зв.

³⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 57, оп. 4, спр. 212, арк. 1.

«Наближається чорна, страшна хвилина! Все тіло понівечене – ні рук, ні ніг... Але вмираю мовчки. Страшно вмирати у 25 років. Як хотілось жити! В ім'я життя майбутніх після нас людей, в ім'я тебе, Батьківщино, відходимо ми... Розквітай, будь прекрасна, рідна, і прощай. Твоя Паша»³⁵. Цитуючи дану фразу у своїх роботах, радянські історики, послалились на публіцистичну статтю О. Лукіна і М. Мара, опубліковану у періодичному виданні «Литературная газета» за 2 червня 1960 р. Розповідаючи про луцьке радянське підпілля і описуючи страту П. Савельєвої автори не послалились ані на спогади, ані на будь-які інші джерела³⁶.

Означену ситуацію характеризують слова О. Стяжкіної про те, що в радянській історії окупації, а особливо в її художньому втіленні, було місце жіночому стражданню: знущання над матерями, розстріл малих дітей, насильство над молодими жінками. Однак ці кричущі факти часто подавалися не як специфічно жіночі, а специфічно радянські, оскільки найбільш жорстоко покараними загарбниками виступали жінки-комуністки, жінки-партизанки, жінки-зв'язкові, жінки-підпільниці³⁷.

Відповідно до довідки МДБ СРСР, П. Савельєва, М. Дунаєва, В. Унрау, Ф. Головань, О. Ткаченко не були виявлені серед списків членів партизанського загону спецпризначення М. Прокопюка «Мисливці»³⁸. Очевидці називають керівником луцького підпілля О. Абалмасова, а П. Савельєву і М. Дунаєву лише зв'язковими³⁹. У результаті слідства було висунуто версію, що імовірним зрадником луцької групи став В. Сорокін, який працював у 629-му транспортному полку вермахту. Після вербування німецькими спецслужбами 30 грудня 1943 р. його зарахували стрільцем партизанського загону Прокопюка. Однак уже 8 січня 1944 р. він був розстріляний за антирадянську роботу і підрив дисципліни. Вказана довідка МДБ коротко повідомляє і про долю деяких інших учасників підпілля. Скажімо, згадуваний П. Ботвінкін після арешту у грудні 1943 р. був повішений німцями. Згідно з

³⁵ Говорят погибшие герои: Предсмертные письма советских борцов против немецко-фашистских захватчиков (1941 – 1945 гг.) / Сост. В. А. Кондратьев, З. Н. Политов. – 9-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1990. – С. 352.

³⁶ Лукин А. Сожженная на костре / А. Лукин, Н. Мар // Литературная газета. – 1960. – 2 июня. – С. 2.

³⁷ Стяжкіна О. В. Жінки України в повсякденні окупації: відмінності сценаріїв, інтенції й ресурси виживання / О. В. Стяжкіна // Український історичний журнал. – 2015. – № 2. – С. 43.

³⁸ Архів УСБУ у Волинській обл., т. 2, арк. 194 зв.

³⁹ Там само, арк. 172 зв.

цією версією, його видав М. Колощенко. У такий самий спосіб був страчений і сам Колощенко. Зв'язковий загону Прокопюка – О. Абалмасов – загинув у бою з німцями 1 липня 1944 р. на території Львівської області⁴⁰. За зв'язок з партизанами у луцькій тюрмі був розстріляний і П. Седих⁴¹.

Окрім агентури Прокопюка, в Луцьку діяли розвідники інших партизанських загонів. Як вже згадувалось, у 1942 р. зв'язок з містом налагодила група Д. Медведєва. У складі цього загону діяв відомий розвідник Микола Кузнецов. Є відомості, що він побував в Луцьку під час наради вищого німецького керівництва, яке відбувалось у приміщенні колишнього кінотеатру «Батьківщина»⁴². Очевидно, що це був далеко не єдиний випадок агентурної роботи Кузнецова в місті. Варто зазначити, що радянські підпільники діяли не лише проти німецької влади, але й проти націоналістичного руху. Скажімо група Д. Медведєва заслала низку інформаторів до осередків ОУН на Волині. Через них радянське підпілля здобуло відомості про стосунки з німцями, суперечності між бандерівцями та формуваннями Т. Бульби-Боровця⁴³. Окрім того, відповідно до директив 4-го управління НКВС після атентатів, згаданий розвідник Кузнецов залишав документи, що нібито належали українським повстанцям⁴⁴. У такий спосіб радянські спецслужби намагалися спровокувати репресії з боку німецької влади по відношенню до своїх супротивників.

В особі М. Пищева у Луцьку мала свого розвідника партизанська бригада особливого призначення капітана Аніщенка, яка входила до складу з'єднання А. Бринського. Працюючи в органах окупаційної адміністрації, Пищев постачав партизан папером, фарбою та іншими матеріалами⁴⁵. У грудні 1943 р. він склав карту Луцька із нанесенням місць розташування військових сил та оборонних рубежів. Вона була передана до штабу Бринського і відіграла вагому роль під час планування наступу Червоної армії на Луцьк⁴⁶.

Через концентрацію органів окупаційної влади до міста направлялося багато розвідників від різних течій руху Опору.

⁴⁰ Там само, арк. 194 – 194 зв.

⁴¹ Там само, арк. 90.

⁴² Антонюк Я. М. Діяльність служби безпеки ОУН на Волині. Історико-краєзнавче видання / Я. М. Антонюк. – Луцьк: Волинська книга, 2007. – С. 45.

⁴³ Історія органів державної безпеки на Волині: документально-публіцистичне вид. / наук. ред. М. М. Кучерепа; за заг. ред. В. А. Мельникович. – Луцьк: Ініціал, 2012. – С. 68.

⁴⁴ Антонюк Я. М. Діяльність служби безпеки ОУН на Волині. – С. 45.

⁴⁵ ВКМ, ф. ДМ, інв. № 12931.

⁴⁶ ДАВО, ф. р – 1261, оп. 2, спр. 34, арк. 20.

Луцьк виступав у ролі зв'язкового центру із конспіративними квартирами. Для прикладу керівник радянського підпілля в Торчині Павло Каспрук співпрацював із луцькими підпільниками, зокрема Григорієм Веремчуком. Під час однієї з поїздок до Луцька, поблизу явочної квартири на вул. Львівській був затриманий член групи Каспрука – Спиридон Гнатюк. У липні 1943 р. його стратили біля стін луцької тюрми⁴⁷. Вважається, що на вул. Ковельській розташовувалась аптека, яка завдяки доктору Фріду постачала медикаментами радянських партизан⁴⁸.

Особливо активно більшовицьке підпілля почало проявляти себе із наближенням лінії фронту. Ситуація в місті ставала доволі напруженою. Німецька влада намагалась показати, що її підтримують авторитетні лучани і представники знаних організацій. Так, 18 грудня 1943 р. у приміщенні міського театру відбулись збори на яких посадник Скоробогатов від імені громади засудив провокації партизанів, вбивства представників німецької влади і висловив підтримку Німеччині⁴⁹. Про подальше нагнітання ситуації в місті свідчить звернення гебітскомісара Лінднера до населення Луцької округи від 19 січня 1944 р. У ньому наказувалось залишатись на місцях роботи, дотримуватись спокою і дисципліни. Розповсюдження більшовицьких чуток розцінювалось, як акт саботажу⁵⁰.

У боротьбі із своїми опонентами німецька влада активно застосовувала розстріли. Скільки членів руху Опору загинуло в місті за роки окупації сказати тяжко. Відомо, що з червня 1943 р. по січень 1944 р. у луцькій тюрмі розстріляли близько 658 осіб. При цьому до червня 1943 р. арештованих відправляли у Рівненську в'язницю. Скільки лучан загинуло у ній досі невідомо. Під час відкриття могил на території луцької в'язниці у лютому 1944 р., частина трупів була розпізнана рідними, забрана з могил і перепохована. Серед вбитих було виявлено чотирьох дітей. У ніч на 1 січня 1944 р. із Луцької тюрми у с. Підгайці було вбито близько 100 осіб. Розстріл проводився у місцевій школі. Загиблих поховали у братській могилі, під час ексгумації якої було виявлено 53 тіла⁵¹. Серед

⁴⁷ Гуртовий Г. О. Торчин – передзвін віків: історико-краєзнавчий нарис. – Видання друге, змінене та доповнене / Г. О. Гуртовий. – Луцьк: Надстир'я, 2014. – С. 180–181.

⁴⁸ ВКМ, ф. ДМ, інв. № 11782.

⁴⁹ *Український голос*. – 1943. – 23 грудня. – С. 3.

⁵⁰ Там само. – 1944. – 23 січня. – С. 1.

⁵¹ ДАВО, ф. р – 66, оп. 4, спр. 13, арк. 2–4.

загиблих могли бути не тільки радянські підпільники, але й представники українського і польського визвольних рухів.

Варто зазначити, що у процесі дослідження не вдалось виявити будь-яких достовірних джерел, які стосувались би В. Ізмайлова – одного з керівників радянського підпілля в Луцьку. Джерелом також не можна вважати довідку про «Луцьке антифашистське підпілля» затверджену 10 березня 1980 р. Волинським обкомом КП(б)У⁵². Вказаний документ підготовлений відповідно до партійної ідеології і не є результатом наукового вивчення теми фаховими істориками.

Відтак, з огляду на доступну архівну базу, офіційна версія компартії про діяльність радянського підпілля в Луцьку не витримує жодної критики. Озвучена тема потребує подальших наукових досліджень. У перспективі варто звернути увагу на відносини між українським націоналістичним, польським з одного боку, і радянським рухом Опору з іншого. Важливо також з'ясувати ставлення місцевого населення до підпільників, і чи зазнавали репресій лучани через діяльність останніх. Поза увагою не варто лишати біографії учасників руху Опору як до вступу у підпілля, так і після припинення його функціонування. Об'єктивне висвітлення представленого кола питань сприятиме уникненню конфронтації в середовищі українського суспільства.

⁵² Луцьку 900 років. – С. 143–146.

*

Summary

Soviet underground in Lutsk in 1941–1944

The history of Lutsk underground was created in times of USSR, which is widely used with the ideological aim. The main leaders of this organization were V. Izmailov and P. Savelieva. Soviet underground workers helped prisoners of war and carried out scouting and sabotage work. Intensification of their activities came in 1943. At this time Lutsk underground established a link with partisan platoons of D. Medvedev, M. Prokopyuk, A. Brynskyj and others. According to the official Soviet version, P. Savelieva was arrested by the German secret services and burned alive in the yard of Lutsk prison. This episode was quite widely used by Soviet historians and propagandists. After the collapse of the USSR it was found that documents about Lutsk underground actually were not preserved or they were not put to scientific use. New source base makes radically change not only the opinion, but also highlight the quite different story of the Soviet underground in Lutsk during the Nazi occupation.

**

Keywords: Lutsk, Soviet underground, occupation, guerillas, Resistance Movement.

Ключові слова: Луцьк, радянське підпілля, окупація, партизани, рух Опору.

Słowa kluczowe: Łuck, podziemie sowieckie, okupacja, partyzanci, ruch oporu.

Богдан Зек (Bohdan Zek) – аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (doktorant Wchodnioeuropejskiego Narodowego Uniwersytetu im. Łesi Ukrainki w Łucku).

E-mail: zekbohdan@ukr.net

Науковий керівник: Баран Володимир Кіндратович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Нової та новітньої історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.